IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 22 Issue 01 IYUN 2026

MEHNAT BOZORI TALABLARIDAN KELIB CHIQIB YOSHLARNI KASBGA YO‘NALTIRISHNING NAZARIY VA AMALIY MASALALARI

Nazirova Shahloxon Mirzaqosim qizi
Andijon viloyati Andijon tumani 3 - sonli texnikumi o'qituvchisi
Lavozimi: Maxsus fan o'qituvchisi
Email: nazirovashahlo31@gmail.com
Tel: +998 90 171 12 98

Annotatsiya: Mazkur maqolada mehnat bozori talablarining zamonaviy tendensiyalari hamda ular asosida yoshlarni kasbga yo‘naltirishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilingan. Globallashuv, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi va texnologik transformatsiyalar natijasida kasblarning mazmuni va ularga qo‘yiladigan talablar o‘zgarib bormoqda. Bunday sharoitda yoshlarni kasb tanlashga tayyorlash, ularning qobiliyati va qiziqishlarini mehnat bozori ehtiyojlari bilan uyg‘unlashtirish muhim vazifaga aylanmoqda. Tadqiqotda kasbga yo‘naltirishning ilmiy-nazariy asoslari, mehnat bozori va ta’lim tizimi o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik, yoshlar bandligiga ta’sir etuvchi omillar hamda kasbga yo‘naltirish tizimini takomillashtirish yo‘nalishlari yoritilgan. Shuningdek, xalqaro tajriba va milliy amaliyot asosida kasbiy yo‘naltirish samaradorligini oshirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: mehnat bozori, kasbga yo‘naltirish, yoshlar bandligi, kasbiy kompetensiya, karyera rivojlanishi, ta’lim tizimi, inson kapitali, professional ta’lim.

Abstract: This article analyzes the theoretical and practical aspects of career guidance for youth in accordance with labor market demands. The rapid development of the digital economy, globalization, and technological transformation have significantly changed the structure of occupations and qualification requirements. Under such conditions, preparing young people for conscious career choice and aligning their interests and abilities with labor market needs become increasingly important. The study examines the theoretical foundations of career guidance, the relationship between education and labor market demands, factors influencing youth employment, and directions for improving career guidance systems. Based on international experience and national practices, recommendations for increasing the effectiveness of career guidance are proposed.

Keywords: labor market, career guidance, youth employment, professional competence, career development, education system, human capital, vocational education.

Kirish: Jahon iqtisodiyotida yuz berayotgan chuqur tarkibiy o‘zgarishlar, raqamlashtirish jarayonlarining jadallashuvi hamda innovatsion texnologiyalarning keng joriy etilishi mehnat bozoriga yangi talablarni yuzaga keltirmoqda. Natijada zamonaviy mehnat bozori nafaqat yuqori malakali mutaxassislarni, balki moslashuvchan kompetensiyalarga ega bo‘lgan kadrlarni ham talab qilmoqda. Ushbu holat yoshlarni kasbga yo‘naltirish masalasining dolzarbligini yanada oshirmoqda. Bugungi kunda ko‘plab mamlakatlarda ta’lim tizimi bitiruvchilari va mehnat bozori ehtiyojlari o‘rtasida ma’lum tafovutlar mavjud. Bu esa yoshlar ishsizligi, kasbiy nomuvofiqlik va inson kapitalidan samarasiz foydalanish kabi muammolarni keltirib chiqarmoqda (International Labour Organization [ILO], 2024). O‘zbekiston Respublikasida ham yoshlar bandligini ta’minlash, ularni zamonaviy kasblarga tayyorlash hamda professional ta’lim tizimini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Shu sababli

yoshlarni mehnat bozori talablaridan kelib chiqib kasbga yo‘naltirishning ilmiy asoslarini tadqiq etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar sharhi: Kasbga yo‘naltirish masalalari xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan keng o‘rganilgan. D. Super kasbiy rivojlanishni inson hayotining barcha bosqichlarini qamrab oluvchi jarayon sifatida talqin qiladi. Uning fikricha, kasb tanlash bir martalik qaror emas, balki shaxsning o‘zini anglash jarayonidir (Super, 1990). M. Savickas kasbiy rivojlanish nazariyasida shaxsning o‘z karyerasini shakllantirishdagi faol rolini alohida ta’kidlaydi. Olimning fikricha, zamonaviy mehnat bozorida muvaffaqiyat qozonish uchun kasbiy moslashuvchanlik muhim omil hisoblanadi (Savickas, 2019). Brown va Lent (2021) kasbga yo‘naltirishni shaxsiy qobiliyatlar, qiziqishlar va mehnat bozori ehtiyojlari o‘rtasidagi muvozanatni ta’minlash vositasi sifatida baholaydilar. OECD tadqiqotlarida ta’kidlanishicha, samarali kasbga yo‘naltirish tizimi yoshlarning mehnat bozoriga muvaffaqiyatli integratsiyalashuviga xizmat qiladi hamda iqtisodiy samaradorlikni oshiradi (OECD, 2024).

Tadqiqot metodologiyasi: Tadqiqot davomida ilmiy bilishning tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, statistik ma’lumotlarni umumlashtirish, induksiya va deduksiya metodlaridan foydalanildi. Shuningdek, xalqaro tashkilotlar, jumladan ILO, OECD, UNESCO hamda O‘zbekiston Respublikasining normativ-huquqiy hujjatlari o‘rganildi. Tadqiqotning metodologik asosini inson kapitali nazariyasi, kasbiy rivojlanish nazariyalari hamda mehnat bozori konsepsiyalari tashkil etadi. So‘nggi yillarda mehnat bozori quyidagi xususiyatlar bilan tavsiflanmoqda:

Birinchidan, raqamli texnologiyalarning keng tarqalishi - Sun’iy intellekt, katta ma’lumotlar (Big Data), bulutli texnologiyalar va avtomatlashtirish jarayonlari yangi kasblarning paydo bo‘lishiga sabab bo‘lmoqda. Shu bilan birga ayrim an’anaviy kasblarga bo‘lgan ehtiyoj qisqarib bormoqda.

Ikkinchidan, kompetensiyalarga asoslangan yondashuvning kuchayishi- Zamonaviy ish beruvchilar diplomdan ko‘ra amaliy ko‘nikmalar, muammolarni hal qilish qobiliyati, tanqidiy fikrlash va jamoada ishlash kompetensiyalariga ko‘proq e’tibor qaratmoqda.

Uchinchidan, uzluksiz ta’lim zaruratining ortishi - Kasblarning tez o‘zgarishi mutaxassislardan muntazam ravishda yangi bilim va ko‘nikmalarni egallashni talab qilmoqda. Shu sababli “lifelong learning” konsepsiyasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Kasbga yo‘naltirish yoshlarning qobiliyati, qiziqishi va individual xususiyatlarini aniqlash hamda ularga mos kasbiy faoliyat yo‘nalishini tanlashga ko‘maklashuvchi tizimdir. Kasbga yo‘naltirish quyidagi vazifalarni bajaradi: shaxsning kasbiy qiziqishlarini aniqlash, mehnat bozori haqida axborot berish, kasbiy maslahat xizmatlarini ko‘rsatish, karyerani rejalashtirish ko‘nikmalarini shakllantirish, mehnat bozorida raqobatbardoshlikni oshirish. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, kasbni ongli tanlagan yoshlarning mehnat faoliyatidan qoniqish darajasi va professional muvaffaqiyat ko‘rsatkichlari yuqoriroq bo‘ladi (Niles & Harris-Bowlsbey, 2021). Bugungi kunda kasbga yo‘naltirish tizimida bir qator muammolar mavjud:

1. Mehnat bozori haqidagi axborotlarning yetarli emasligi - Ko‘plab yoshlar talab yuqori bo‘lgan kasblar va istiqbolli yo‘nalishlar haqida to‘liq ma’lumotga ega emas.

2. Kasbiy diagnostika tizimining yetarlicha rivojlanmaganligi - Maktab o‘quvchilarining qobiliyati va moyilliklarini aniqlash bo‘yicha zamonaviy psixodiagnostik vositalardan foydalanish darajasi past.

3. Ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasining sustligi - Ish beruvchilar va ta’lim muassasalari o‘rtasidagi hamkorlikning yetarli emasligi bitiruvchilarning amaliy tayyorgarligiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

4. Ota-onalar ta’sirining kuchliligi - Ko‘pincha kasb tanlashda yoshlarning qiziqishlari emas, balki ota-onalarning qarashlari ustuvor bo‘lib qolmoqda.

Kasbga yo‘naltirish tizimini takomillashtirish yo‘nalishlari - Mehnat bozori talablaridan kelib chiqib yoshlarni kasbga yo‘naltirish samaradorligini oshirish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

Kasblar atlasini yaratish - Hududlar kesimida mehnat bozori prognozlariga asoslangan kasblar atlasini ishlab chiqish zarur.

1-rasm. Mehnat bozori talab qilayotgan istiqbolli kasblar va ularga zarur kompetensiyalar

№	Kasb yo‘nalishi	Mehnat bozoridagi talab darajasi	Zarur kompetensiyalar
1.	Dasturchi (Software Developer)	Juda yuqori	Dasturlash, algoritmik fikrlash, ingliz tili
2.	Sun’iy intellekt mutaxassisi	Juda yuqori	Machine Learning, Data Science, Python
3.	Data Analyst	Yuqori	Statistik tahlil, SQL, Power BI, Excel
4.	Kiberxavfsizlik mutaxassisi	Yuqori	Axborot xavfsizligi, tarmoq texnologiyalari
5.	Raqamli marketing mutaxassisi	Yuqori	SMM, SEO, kontent yaratish
6.	Logistika menejeri	O’rta-yuqori	Ta'minot zanjiri boshqaruvi, rejalashtirish
7.	Elektr muhandisi	Yuqori	Texnik loyihalash, avtomatlashtirish
8.	Tibbiyot xodimi	Barqaror-yuqori	Kasbiy bilimlar, kommunikativ ko‘nikmalar
9.	Qurilish muhandisi	O’rta-yuqori	Loyiha boshqaruvi, AutoCAD
10.	Tadbirkor	Yuqori	Biznes rejalashtirish, liderlik

Manba: ILO (2024), OECD (2024), World Bank (2023) ma’lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.Diagramma uchun variant

Raqamli karyera platformalarini rivojlantirish - Yoshlarga kasblar, ta’lim muassasalari va bo‘sh ish o‘rinlari haqida ma’lumot beruvchi yagona elektron platformani rivojlantirish lozim.

Dual ta’lim tizimini kengaytirish - Nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg‘unlashtirish yoshlarning mehnat bozoriga moslashuvini tezlashtiradi.

Karyera markazlari faoliyatini kuchaytirish - Maktab, kollej, texnikum va oliy ta'lim muassasalarida professional karyera markazlarini tashkil etish muhim ahamiyatga ega.

Ish beruvchilar bilan hamkorlikni rivojlantirish - Korxonalar ishtirokida stajirovka, amaliyot va mentorlik dasturlarini kengaytirish zarur.

Xulosa: Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mehnat bozori talablaridan kelib chiqib yoshlarni kasbga yo'naltirish iqtisodiy rivojlanish va yoshlar bandligini ta'minlashning muhim omillaridan biridir. Zamonaviy mehnat bozori nafaqat kasbiy bilimlarni, balki moslashuvchan kompetensiyalarni ham talab qilmoqda. Shu sababli kasbga yo'naltirish tizimi mehnat bozori prognozlari, raqamli texnologiyalar va shaxsga yo'naltirilgan yondashuv asosida takomillashtirilishi lozim. Ta'lim muassasalari, ish beruvchilar va davlat organlari o'rtasidagi samarali hamkorlik yoshlarning mehnat bozoriga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvini ta'minlaydi. Natijada iqtisodiyotning malakali kadrlarga bo'lgan ehtiyoji qondiriladi va inson kapitalining samaradorligi oshadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Brown, D., & Lent, R. W. (Eds.). (2021). Career development and counseling: Putting theory and research to work (3rd ed.). Wiley.
2. International Labour Organization. (2024). Global Employment Trends for Youth 2024. https://www.ilo.org/global/research/global-reports/global-employment-trends-for-youth
3. Niles, S. G., & Harris-Bowlsbey, J. (2021). Career development interventions (6th ed.). Pearson.
4. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2024). Education at a Glance 2024: OECD Indicators. https://www.oecd.org/education/education-at-a-glance
5. Savickas, M. L. (2019). Career counseling. American Psychological Association. https://doi.org/10.1037/0000111-000
6. Super, D. E. (1990). A life-span, life-space approach to career development. In D. Brown & L. Brooks (Eds.), Career choice and development (2nd ed., pp. 197–261). Jossey-Bass.
7. UNESCO. (2023). Strategy for Technical and Vocational Education and Training (TVET). https://www.unesco.org/en/education/tvet
8. O'zbekiston Respublikasi. (2020). Ta'lim to'g'risidagi O'RQ-637-son Qonun. https://lex.uz/docs/5013007
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2019). Professional ta'lim tizimini yanada takomillashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risidagi PF-5812-son Farmon. https://lex.uz/docs/4490926
10. World Bank. (2023). Youth Employment Programs: An Evaluation of World Bank and IFC Support. https://www.worldbank.org/en/topic/jobsanddevelopment